



Datum van inontvangstneming : 22/05/2024

Zaak C-276/20

Aanvulling op het verzoek om een prejudiciële beslissing

Datum van ontvangst van de aanvullende beschikking:

24 april 2024

Verwijzende rechter:

Landgericht Erfurt (Duitsland)

Datum van de aanvullende beschikking:

22 april 2024

Verzoekende partij:

A.

Verwerende partij:

B AG

Landgericht Erfurt

[OMISSIS]

Zaak C-276/20

Aanvullende verwijzingsbeschikking

-

In zaak C-276/20

A

– verzoekende partij –

[OMISSIS]

tegen

B AG, [OMISSIS]

– verwerende partij –

[OMISSIS]

betreffende schadevergoeding in het kader van het „dieselschandaal”

-

heeft de 8e Zivilkammer (civiele kamer) van het Landgericht Erfurt (rechter in eerste aanleg Erfurt, Duitsland)

b e s l o t e n:

-

In zaak C-276/20 wordt, ter aanvulling van de verwijzingsbeschikking van 15 juni 2020,

het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: „Hof”) overeenkomstig artikel 267 VWEU verzocht om een prejudiciële beslissing over de volgende ter beslechting van het geding relevante vragen:

3. Is er sprake van een „doeltreffende en afschrikkende” sanctie, wanneer een koper van een voertuig dat is uitgerust met een onrechtmatig manipulatie-instrument in de zin van artikel 5 van verordening (EG) nr. 715/2007 moet accepteren dat voordelen worden verrekend met zijn schadeclaim tegen de motor- of motorvoertuigfabrikant en de volgens het nationale recht toepasselijke bepaling van de hoogte van deze voordelen ertoe leidt dat de schadeclaim feitelijk „tot nul” wordt gereduceerd? Moet niet veeleer worden uitgegaan van een te compenseren rest- of minimumschade?

4. Is het verenigbaar met het Unierecht, en in het bijzonder met de sanctiegedachte en het doeltreffendheidsbeginsel, wanneer bij de verrekening van de genoten voordelen met de schadeclaim buiten beschouwing wordt gelaten dat de motor- of motorvoertuigfabrikant opzettelijk en in strijd met de goede zeden gebruik heeft gemaakt van proefbankherkenning, en daarmee bewust Unierecht, met name verordening (EG) nr. 715/2007, heeft overtreden? Moet, althans in dit geval, geen grens worden gesteld aan de verrekening of de aftrek van voordelen?

5. Is het verenigbaar met het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (hierna: „Handvest”), met name de hieraan inherente beschermings- en bevorderingsplicht, en met de uit het Handvest voortvloeiende eigen rechten van de natuur, dat een schadeclaim vanwege de verrekening van voordelen „tot nul” wordt gereduceerd?

Motivering

Het arrest van het Hof van 21 maart 2023 in zaak C-100/21 heeft helderheid verschaft over tal van vragen in verband met het „dieselschandaal” en voor een groot deel van de bij de Duitse rechtbanken aanhangige procedures geleid tot een ommekeer in de Duitse rechtspraak. Thans staat vast dat de fabrikanten verplicht zijn de koper schadeloos te stellen ook in geval van enkele nalatigheid bij het in de handel brengen van voertuigen of motoren met verboden manipulatie-instrumenten. Een dergelijke aansprakelijkheid was vooraf door het Bundesgerichtshof op basis van een zogeheten „acte claire” uitgesloten.

De specifieke vragen die in casu aan de orde zijn, zijn echter nog door het Hof onbeantwoord gebleven en blijven door het Hof onbeantwoord. De onderhavige situatie verschilt immers wezenlijk van de situatie die het Hof reeds in aanmerking heeft genomen in zaak C-100/21.

In het onderhavige hoofdgeding staat vast dat de software opzettelijk en in strijd met de goede zeden is gemanipuleerd („omschakellogica”), aangezien het voertuig in kwestie alleen op de proefbank maar niet onder normale rijomstandigheden aan de wettelijke emissiewaarden voldoet. In een dergelijke situatie is het in Duitsland vaste rechtspraak dat de fabrikant op grond van § 826 BGB (Duits burgerlijk wetboek) aansprakelijk is wegens het in strijd met de goede zeden opzettelijk toebrengen van schade aan de koper. In zaak C-100/21 ging het daarentegen niet om een dermate flagrante schending van het Unierecht, maar enkel om het nalatig in de handel brengen van voertuigen of motoren die zijn uitgerust met een verboden manipulatie-instrument dat in het algemeen op de proefbank en op de weg op dezelfde wijze functioneert. In dat geval is naar Duits recht alleen een aansprakelijkheid op grond van § 823, lid 2, BGB aan de orde.

Deze twee aansprakelijkheidsvormen verschillen bovendien aanzienlijk wat de rechtsgevolgen betreft. Terwijl aansprakelijkheid op grond van § 826 BGB leidt tot ongedaanmaking van de koopovereenkomst van de auto (zogenaamde „grote schadevergoeding”), dat wil zeggen teruggave van de betrokken auto tegen terugbetaling van de koopprijs, wordt in geval van aansprakelijkheid op grond van § 823, lid 2, BGB, alleen de „kleine schadevergoeding” toegekend, die volgens de huidige rechtspraak van het Bundesgerichtshof (hoogste federale rechter in burgerlijke zaken, Duitsland) slechts een waardevermindering van 5 tot 15 % van de oorspronkelijke koopprijs inhoudt.

Niettemin vindt in beide gevallen compensatie of aftrek van de door de koper verkregen voordelen plaats, ook al worden deze anders berekend, om ongerechtvaardigde verrijking van de klant uit te sluiten. In dit verband wordt verwezen naar het zogenoemde verrijkingsverbod in het Duitse schadevergoedingsrecht. Met name wordt rekening gehouden met het voortgezette gebruik van een voertuig. Dit leidt er echter in veel gevallen toe dat de schade volledig hiertegen wegvalt, zodat de eiser met lege handen achterblijft. Dit concrete gevaar bestaat ook in het onderhavige hoofdgeding.

Wat de omvang van de aansprakelijkheid van een fabrikant betreft die een voertuig of motor met een verboden manipulatie-instrument in de handel heeft gebracht, blijven in beide gevallen vragen open die beslissend zijn voor de beslechting van het geding, waarover het Hof zich nog niet uitputtend heeft uitgesproken.

Met betrekking tot de aansprakelijkheid van fabrikanten voor het uit nalatigheid in de handel brengen van voertuigen die met verboden manipulatie-instrumenten zijn uitgerust, heeft het Landgericht Ravensburg (rechter in eerste aanleg, Ravensburg, Duitsland) inmiddels in verschillende prejudiciële procedures van 27 oktober 2023 verdere vragen aan het Hof voorgelegd. Daarin is de rechtsgrondslag voor de claim tegen de fabrikant gelegen in § 823, lid 2, BGB en wordt alleen de „kleine schadevergoeding” toegekend.

In casu is evenwel, anders dan in de prejudiciële procedures van Ravensburg, de bijzonderheid aan de orde dat opzettelijk en in strijd met de goede zeden Unierecht is geschonden. In een dergelijk geval is de rechtsgrondslag gelegen in § 826 BGB en wordt de „grote schadevergoeding” toegekend, dat wil zeggen dat de koopovereenkomst ongedaan kan worden gemaakt.

In een richtinggevende beslissing van 25 mei 2020 heeft het Bundesgerichtshof (BGH, arrest van 25 mei 2020, VI ZR 252/19, DE:BGH:2020:250520UVIZR252.19.0, punt 16) ter motivering van de strijdigheid met de goede zeden als volgt vastgesteld:

„Verweerster heeft op basis van een voor haar concern genomen fundamentele strategische beslissing bij de ontwikkeling van motoren in eigen kosten- en daarmee ook winstbelang door het willens en wetens misleiden van het Kraftfahrtbundesamt (federaal bureau voor het verkeer van motorrijtuigen, Duitsland) stelselmatig, gedurende vele jaren, en wat de dieselmotor van de EA189-serie betreft in miljoenvoud, voertuigen in Duitsland op de markt gebracht waarvan de motorbesturingssoftware willens en wetens zodanig was geprogrammeerd dat door middel van een verboden manipulatie-instrument enkel op de proefbank aan de wettelijke emissiegrenswaarden werd voldaan. Dit hield ten eerste een grotere vervuiling van het milieu door stikstofoxiden in en ten tweede, zoals nog in het bijzonder zal worden uiteengezet, het risico dat in geval van ontdekking van deze feiten het gebruik van de betrokken voertuigen zou kunnen worden beperkt of verboden. Een dergelijk gedrag is jegens een persoon die een dergelijk voertuig koopt zonder op de hoogte te zijn van het verboden manipulatie-instrument, bijzonder verwerpelijk en niet verenigbaar met de fundamentele waarden van de rechts- en morele orde.”

In ieder geval zou deze bijzondere omstandigheid, die opzettelijk en in strijd met de goede zeden Unierecht schendt, ertoe kunnen leiden dat de sanctiegedachte en het doeltreffendheidsbeginsel meer grenzen stellen aan de verrekening van voordelen dan in het geval van enkele nalatigheid.

Het is juist dat het naar Unierecht mogelijk is dat een koper de gereden kilometers moet laten meetellen, wanneer hij schadevergoeding vordert. Advocaat-generaal Rantos is, met het Hof, van mening dat het voordeel dat voortvloeit uit het feitelijke gebruik van het voertuig moet worden verrekend met de schade, aangezien de bescherming van de door richtlijn 2007/46 gewaarborgde rechten niet tot ongerechtvaardigde verrijking mag leiden (conclusie van 2 juni 2022, C-100/21, punten 60 e.v.).

Advocaat-generaal Rantos trekt echter terecht een eerste algemene grens:

„Het moge echter duidelijk zijn dat, indien een dergelijke verrekening tot gevolg zou hebben dat QB uiteindelijk in het geheel geen vergoeding van de geleden schade krijgt, deze berekeningsmethode geen doeltreffende bescherming van QB waarborgt en niet in overeenstemming met het Unierecht is.”

Bovendien vordert advocaat-generaal Rantos vergoeding van immateriële schade (conclusie van 2 juni 2022, C-100/21, punten 49):

„Het bezit van een voertuig dat niet voldoet aan de bepalingen van het Unierecht inzake milieubescherming, doordat het verontreinigende gassen uitstoot die de vastgestelde grenswaarden overschrijden, leidt naar mijn mening ook tot immateriële schade voor die koper.”

Het lijkt twijfelachtig of de Duitse rechtspraak inzake de compensatie van voordelen in ieder geval wanneer aan de klant opzettelijk en in strijd met de goede zeden schade wordt toegebracht, voldoende rekening houdt met de aanwijzingen van het Hof, dat in zijn beslissing van 21 maart 2023 van de lidstaten doeltreffende, evenredige en afschrikkende sancties verlangt. Bovendien zou de overheersende praktijk het de kopers van de betrokken voertuigen in de praktijk veelal onmogelijk of uitermate moeilijk maken om een redelijke schadevergoeding te verkrijgen. In werkelijkheid komt slechts een aanmerkelijk recht op schadevergoeding toe aan benadeelde kopers die minder dan gemiddeld gebruik maken van hun voertuig.

Dit gevaar bestaat ook in het onderhavige hoofdgeding. Er gaat een verkeerde prikkel uit van de met de duur van een proces toenemend kans dat de schade volledig wegvalt tegen het gebruiksvoordeel van het voertuig. Een fabrikant wordt er niet toe aangezet zich conform de wet te gedragen, terwijl een benadeelde klant nauwelijks wordt aangespoord een schadeclaim bij de rechter in te dienen.

Kortom, de Duitse rechtspraak gaat voorbij aan het doel van de toepasselijke bepalingen van het Unierecht om een hoog niveau van milieubescherming te waarborgen en de luchtkwaliteit te verbeteren. Dit doel kan slechts worden bereikt indien in elk geval, ook in casu, een aanmerkelijke, doeltreffende en afschrikkende – materiële en/of immateriële – restschade moet worden vergoed.

Daar komt bij dat de bestaande rechtspraak van het Hof, alsook van de rechterlijke instanties van de lidstaten, op het eerste gezicht, geen rekening heeft gehouden

met de grondrechtelijke dimensie van het „dieselschandaal”. Hierop ziet de vijfde prejudiciële vraag. Artikel 51, lid 1, tweede volzin, van het Handvest legt uitdrukkelijk de verplichting op om de grondrechten en de beginselen ervan te bevorderen. Bovendien wint de uit de grondrechten en beginselen voortvloeiende beschermingsplicht van de overheid – obligation positive – aan betekenis, zoals onlangs uit het klimaatvonnis van het Hof in Straatsburg is gebleken.

Daarnaast kunnen de rechten van het Handvest, in het bijzonder artikel 2 en artikel 3, lid 1, gelezen in samenhang met artikel 37, eigenrechten van het leefmilieu in het leven roepen, waarmee ook rekening moet worden gehouden. Deze grondrechten zijn immers in essentie van toepassing op de natuur en afzonderlijke ecosystemen – ecologische entiteiten. Hieruit vloeit het omvattende recht van de natuur voort dat haar bestaan, haar behoud en de regeneratie van haar levenscycli, structuur, functies en ontwikkelingsprocessen worden geëerbiedigd en beschermd. Het Handvest is een levend instrument waarmee adequaat kan worden gereageerd op nieuwe dreigingssituaties. De erkenning van specifieke rechten van ecologische entiteiten door interpretatie en toepassing van het geldende Unierecht is gezien het belang en de urgentie van de ecologische uitdagingen en gezien de dreigende onomkeerbare schade geboden. De toekenning van rechtssubjectiviteit aan ecologische entiteiten, zoals in Spanje reeds is gebeurd met de zoutwaterlagune Mar Menor, is in overeenstemming met het mensbeeld van het Handvest. De preambule ervan benadrukt de verantwoordelijkheid en de verplichtingen ten aanzien van zowel de medemens als de menselijke gemeenschap en de toekomstige generaties. Krachtens artikel 37 van het Handvest moeten een hoog niveau van milieubescherming en de verbetering van de kwaliteit van het milieu worden geïntegreerd in het beleid van de Unie en worden gewaarborgd overeenkomstig het beginsel van duurzame ontwikkeling. Tot deze wezenlijke doelstelling van de Unie dient de erkenning van eigen rechten van de natuur. De in het Handvest veelgebruikte, open term „persoon” omvat – als andere rechtssubjecten behalve de mens – de natuur of ecosystemen zoals rivieren en bossen. De in artikel 1 van het Handvest gewaarborgde menselijke waardigheid staat niet in de weg aan de erkenning van rechten van de natuur, maar verlangt juist deze stap. Verder verzet zich hiertegen niet het feit dat artikel 2 en andere rechten van het Handvest zijn ontleend aan het EVRM en dat dit verdrag tot op heden geen eigen rechten van de natuur kent. Artikel 52, lid 3, tweede volzin, van het Handvest staat immers uitdrukkelijk toe dat het recht van de Unie een ruimere bescherming biedt dan die waarin het verdrag voorziet.

Ten slotte zij er nogmaals op gewezen, dat de vragen in de verwijzingsbeschikking van 15 juni 2020 en de aanvullende vragen in de huidige beschikking niet in de eerdere of nieuwe verwijzingen van het Landgericht Ravensburg of van andere rechterlijke instanties zijn vervat en dus een eigen antwoord van het Hof vereisen.

De respectieve verzoekers baseren hun vorderingen op diverse rechtsgrondslagen (§ 826 BGB onderscheidenlijk § 823, lid 2, BGB), de rechtsgevolgen verschillen

aanzienlijk („grote schadevergoeding” of „kleine schadevergoeding”), de kwaliteit van de schending van het Unierecht is geheel anders (opzettelijke en in strijd met de goede zeden of louter uit nalatigheid) en de onderhavige verwijzing werpt vragen op die in de andere prejudiciële verwijzingen niet aan de orde zijn gesteld, met name naar de gevolgen van grondrechtelijke beschermingsplichten en van eigen rechten van de natuur.

Dit biedt het Hof tevens de gelegenheid zich te buigen over de tweede vraag in de verwijzingsbeschikking van 15 juni 2020 en dus over de in vele opzichten ontoereikende onafhankelijkheid van de verwijzende rechter. De hier opgeworpen vragen zijn door de beslissing van het Hof van 9 juli 2020 in zaak C-272/19 („Land Hessen”) geenszins beantwoord. Daar komt bij dat het Hof van Justitie van de Europese Unie alsmede het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (zie alleen de zaak Grosam) inmiddels hun eisen aan de rechtsstatelijkheid en onafhankelijkheid van de rechterlijke macht hebben geaccentueerd en gepreciseerd.

De verwijzende rechter gaat ervan uit dat er tussen het hoofdgeding en de onafhankelijkheidsproblematiek een voldoende nauwe samenhang – sufficient link – bestaat. Aanvullend wordt erop gewezen dat de verwijzende rechter in dienst is van de Freistaat Thüringen, een deelstaat waarin een rechts-extreme partij bij de komende deelstaatverkiezingen in september 2024 zich opmaakt de meerderheid te verkrijgen [over de dreigende risico’s voor de kwetsbare democratie en de rechtsstaat in de deelstaat Thüringen, zie ook „Das Thüringen-Projekt” van de Verfassungsblog (<https://verfassungsblog.de/thuringen-projekt/>)].

In het licht hiervan bedankt de verwijzende rechter het Hof voor de mogelijkheid om de vorige en aanvullende vragen te stellen en verzoekt hij het Hof de geschorste procedure opnieuw te agenderen. -

[OMISSIS]